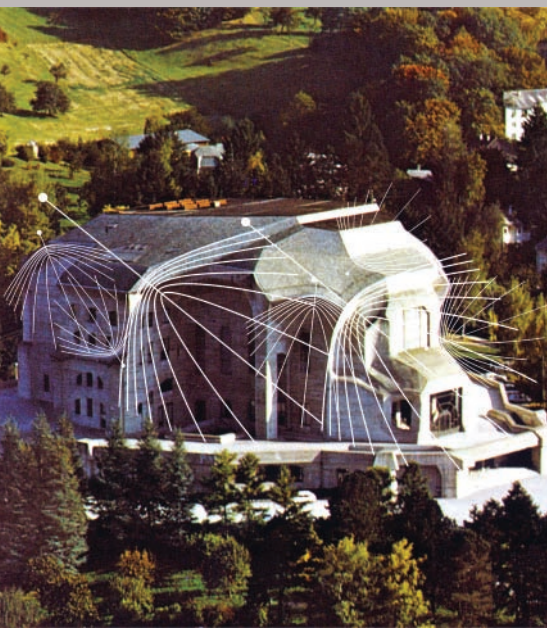

ORSZÁGÉPÍTŐ VITAFÓRUM 2011/4

Az alábbi írások Kőszeghy Attila *150 éve született Rudolf Steiner. Tér és mozgás-építészet, antropológia, euritmia* című cikkében foglaltak (*Országépítő* 2011/1 szám) kritikai elemzései, de e kereten túlmutató gondolatokat is megfogalmaznak.

Rudolf Steiner második Goetheanuma
(K. A. cikkéből, *Országépítő* 2011/1)

Ertsey Attila

STEINER FORMAKÉPZÉSE

Steiner születésének 150. évfordulója kapcsán az *Országépítő* 2011/1 számában elemzés jelent meg Kőszeghy Attila tollából, mely a Goetheanum formálási elveit próbálta értelmezni. Az újság következő számában a szerző – mintegy építve az előző cikkben leírtakra – a *geometrál* kifejezést használja Makovecz Imre építészeti formanyelvére. Írásom Steiner és Makovecz építészeti formálásának kérdését próbálja körüljárni, és megvilágítani az értelmezési kísérlet tévútját. Egy szerencsés körülmény sietett segítségemre: a kiadó felkért Carl Kemper a Goetheanum építéséről szóló, németről magyarra lefordított művének (*Der Bau*) lektorálására. Kemper részt vett az első Goetheanum építésében és részletesen tárgyalja az építés folyamatát, kitérve a formálás eszméire és a formák testet öltésének valóságára. A kötet mellékletében egy

matematikai-geometriai tanulmány is szerepel.

Nem lenne baj, hogy Kőszeghy nem tisztázza viszonyát Steinerrel és inkább cinikus kívülállást sejtet, ha bármely más építészeti lapban tenné ezt. Stílusa az igazság szempontjából közömbös, de a szellemi forrását a Rudolf Steiner által alapított antropológiai orientációjú szellemtudományban megnevező Kós Károly Egyesülés lapjának felelős szerkesztőjétől a 150. évforduló apropóján előadva legalábbis szimptomatikus. Hami, az organikus építészeti irányzat képviselői saját szellemi forrásunkkal szemben ezt az álláspontot mutatjuk a világ felé, ez saját elbizonytalanodásunk beismerése.

Fontosabb ennél azonban a megismerési kísérlet zátonyra futásának oka, és tiszteletreméltó Kőszeghytől, hogy legalább megpróbálta. Ugyanúgy tiszteletreméltó a Kőszeghy által idézett, Zürichben élő Moravánszky Ákos értelmezési kísérlete. Moravánszky és Kőszeghy írása alapján néhány megállapítás tehető:

- a 150. évforduló kapcsán a nyugati mainstream média meglepő módon nem az elhallgatással ünnepelte Steinert (kivéve nálunk), hanem a túlbeszéléssel;

- mindenki kötelességének érezte, hogy nyilatkozzon Steinerről, így Moravánszky, az ismert építész-teoretikus is megtette. Moravánszky írásából viszont kiderül, hogy ismeri Kemper művét, és a megismerésben az első bátor lépéseket megtette;

- mint Irene Diet beszámolt róla 2011. októberi budapesti előadásán, a bő médiatermést áttekintve mindenki ítéletet mondott Steinerről, az ítéletek sorozatából mégis az a kép rajzolódik ki, mint ha egy élő személlyel vitatkoznának, vagyis Steiner személye egy élő, izgalmas és kényelmetlen jelenség, rejtély. Egyedül csak a legfontosabb kérdés nem hangzott el: *ki Rudolf Steiner?*

„... az antropológiát nem lehet a történelmi kontextus nélkül tárgyalni. (...) Az antropológia a teozófia továbbfejlesztett változata...” Helmut Zander

„... meg kell végre szabadulnunk Rudolf Steinertől és elérni saját szellemi magaslatainkat és biográfiai mélységeinket...” Rolf Ulrich Krünker

„Rudolf Steiner krisztológiája jó, én is így látom...” Judith von Halle

Szimptomatikus idézetek az emlékév sajtójából, Irene Diet nyomán.

Kőszeghy vélhetően Zander módszerét választja, „a történelmi megértés kísérletező munkáját”. Ez az első hiba. A módszerrel analóg oknyomozó, kauzális összefüggésekre támaszkodó történelemszemlélet ugyanígy alkalmatlan a mélyben zajló folyamatok megragadására, a mitikus történelem¹ megismerésére; erre csak a történelmi szimptomatológia, a fenomenológiai szemlélet alkalmas. Az antropozófia – jelen esetben építészeti – impulzusa megragadására az intellektus önmagában elégtelen eszköz.

Az antropozófia érzékeletti megismerési módszerének megközelítését Kőszeghy annak filozófiai előzményeivel kezdi – Hume-mal és Diderot-val – akik szerint az ideák saját képzelőerőnk által bennünk keletkeznek, forrásuk az érzéki tapasztalat.

Kant a transzcendenciát a közvetlen tapasztalatoktól független összefüggésképzés együtteseként írja le, a képzelőerőt mint meghatározottságokat említi.

Helyesen mutat rá Kőszeghy, hogy ez a metafizikai jelleg leszűkülését jelenti, tehát Kant a transzcendenciát is végső soron az érzéki tapasztalatra vezeti vissza. És itt kezdődne az izgalom, ha feltennék a kérdést, akkor mi is ez az antropozófia, és kicsoda Steiner?

Az elemző azonban nem kérdez, hanem állít, kategorizál, mindezt úgy, mint ha nem lépett volna túl Kant szemléletén.

A kanti *a priori* eleve adott és csak a mi tudatunkban létező minőség, de Kant – és Kőszeghy – nem jut el az eszméig, amely ugyan bennünk nyilatkozik meg, de az érzékeletlenségben gyökerezik.

¹ Azon történelmi időközszob átlépése, amelyet megelőző időkből nem maradtak fenn írásos dokumentumok, illetve tárgyi bizonyítékok.

Nincs értelme ízekre szedni az írást, de néhány kijelentését érdemes kiemelni.

„Formapreferenciát” említi, ami nem más, mint egy kész, lezárt formai eszköztárból való önkényes válogatás. Ez olvasható ki a cikkből, azaz mintha Steiner beleszeretett volna az ellipszisbe, hiperbolába, és ezeket szervesen, ámde előszeretettel aggatná épületeire. Ha ezen a síkon ragadunk, nem érthetjük meg a két Goetheanum rejtélyét és a mélyükben húzódó építészeti impulzust. Kőszeghy az *érzékeletti világ* kifejezést kerüli, és a megfoghatatlan „transzcendencia” hűvös, ámde közkedvelt kifejezését használja. Transzcendenciafogalma nem sokban különbözik a materialista intellektus által használt fogalmaktól: az érzékeletti világot szerrinte az antropozófia „tétélezi”, „elgondolja”, „véli”, mint egy „ember-kozmosz modellt”, vagy „szellemtörténeti eszmét”, „programot”, azaz mintha mindez csak a tudat szüleménye, ideológia lenne, minden valósággalap nélkül.

És valóban, saját szavaival: „a ma kulturális kontextusába” helyezve riasztónak tartja Lucifer és Ahrimán nevét – magyarául: nem elég szexi vagy felhasználóbarát a mai fogyasztó számára. Ezek a kijelentések tehát ítéletek, melyek – amellett, hogy hemzsegnek a félreértésektől és valótlanságoktól – nem alkalmassak az antropozófia eszméinek megközelítésére. Ítélete alig különbözik a *Valási kislexikonban* leírtaktól, vagy az Irene Diet által idézett hasonló, sommás ítéletektől, miszerint Steiner tulajdonképpen régi és új ideológiák újramezverését hajtotta volna végre közepes, bár néha érdekes megállapításokat is produkáló színvonalon. Nézzük, mi maradt, amiről mégis érdemes beszélni e lehangoló és összezavaró felvezetés után.

A geometria, avagy a tyúk és a tojás problémája

Kőszeghy rátalál a Steiner által említett geometriai alakzatokra, az ellipszisre, a lemniskátára, és ezeket úgy értelmezi, mint egy absztrakt matematika műveleti ábráit. Ha ebben a kategóriában maradunk, kétségtelenül igaza van.

A probléma itt ragadható nyakon.

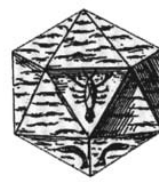
A csillagászat valaha a mikro- és makrokozmosz azonosságának tudatában volt. Ami bent van, az van kinn, és fordítva, vagy amint a delphoi jósdá feliratán olvashatjuk: „*Ismerd meg magadat és megismered a világot – Ismerd meg a világot és megismered önmagad*”. Az ember a kozmosz bölcsességének sűrítőménye, a világ közepe. A marxizmus és a modern tudomány által meghaladottnak vélt ún. geocentrikus világkép nem ostobaságból tartotta így, hanem ezt tapasztalta valóságként, egyként élte át a kozmoszt és önmagát. A felvilágosodásnak nevezett szellemi elhomályosulás, és a szükségszerűen bekövetkező materializmus eredménye ezen összefüggés elfeledése, az egység szubjektummá és objektummá való kettéhasadása és a szellemtelenített térszemlélet megjelenése a heliocentrikus világkép-pel. Ez a szemlélet már nem látja az összefüggést, így a kozmosz számára már csak üres tér – szellemi és fizikai vákuum –, halott anyaggal. A szellemi összefüggések tudatának maradványából már csak arra futja a természettudóstól, hogy megállapítsa: ez Isten műve. Később már ezt is tagadja, és jön a Kant-Laplace-féle elmélet mai változata, az ok és cél nélküli ősrobbanás.

Tetraéder
A Tűz

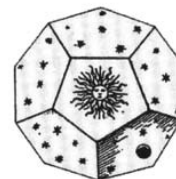
Oktaéder
A Levegő

Ikosaéder
A Víz

Hexaéder
A Föld

Dodekaéder
Az Univerzum

A matematika-geometria területén szintén ugyanez az elszellemtelenedés zajlott le.

Korfeladatunk ennek leküzdése, a fel-emelkedés a szellemhez, az érzékfeletti valósághoz, egy küszöb átlépése, ami itt van, az orrunk előtt.

A világban jelen van egy szakrális geometria, egy zenei összefüggés. Ez isteni eredetű, és a világ konstitúciójának rendjét lehet kiolvasni belőle.

Alapképlete az öt tökéletes platóni test: a tetraéder (a tűz elem), az oktaéder (a levegő), az ikozaéder (víz), a hexaéder (föld) és a titokzatos ötödik, a dodekaéder, az univerzum eleme. Az ideális testek és az univerzum felépítettségének összefüggésére már Platón utalt, nála még nem különült el a mikro- és makrokozmosz. Keplernél már a kettéválás megtörtént, ő ismerte föl a bolygópályák és a platóni testek közti összefüggést, ha nem is jutott el a pontos leírásáig. (Kép az előző oldalon)

A zenében a matematika és geometria kozmikus, szakrális jellege ragadható meg – ami az érzéki világban törvényként ismerhető fel, az egy szellemi fül számára zeneként jelenik meg. Az érzéki fül által felfogott zene a hangéter visszfénye, amit még fel tudunk fogni. Ha magasabb megismerési fokozatra jutottunk, és megfelelő iskolázás által felébresztettük alvó érzékszerveinket, a szférák zenéje is megnyilatkozhat nekünk.

Létrejött azonban egy absztrakt geometria és matematika, mely elszakad a szellemi forrástól, és halott, önálló minőségé alakul. Szélsőséges példája az absztrakt matematika olyan többdimenziós terei, melyeknek semmi köze sem anyagi, sem szellemi realitásokhoz, hanem hatalmas spekulatív építmények.

Ha a matematika és geometria eleveenségének érzékelését fel tudjuk ébreszteni magunkban, hallatlan izgalmas világ nyílik meg előttünk.

Kőszeghy megragad az absztrakt geometria világában, s bár megpróbál ki-mozdulni onnan, mégsem sikerül. Az elemzést olvasva érthetetlennek és önkényesnek tűnik, hogy Steiner miért

éppen az ellipszist és a lemniszkátát emeli ki a számos alakzat közül. Nem ismervén Kemper leírását, Kőszeghy úgy véli, hogy Steiner e geometriai alakzatokat applikálja az épületekre-bútorokra. Ha az absztrakt geometriából indulunk ki, valóban, emlegethetünk „geometrizálást”, „formapreferenciákat”, de ezek éppúgy értelmetlenek, mint ahogy Beuys műveit az „individuais mitológiák” kategóriába sorolták – magyarul: mindenkinek el kell adnia magát, s ehhez ki kell találni valami individuais dilit, ami a befogadó számára kellően obskurus marad, de a művészettörténészek majd sokáig megélnék még az elemzéséből.

A valóság azonban nem itt van, csak a közelében járunk, de ehhez egy küszöböt át kell lépnünk.

Műveletgörbék és a Naprendszer

Kőszeghy a négyféle alapművelet geometriai alakzatát mutatja, és – idézve Moravánszkyt – azok egymásba való metamorfózisát:

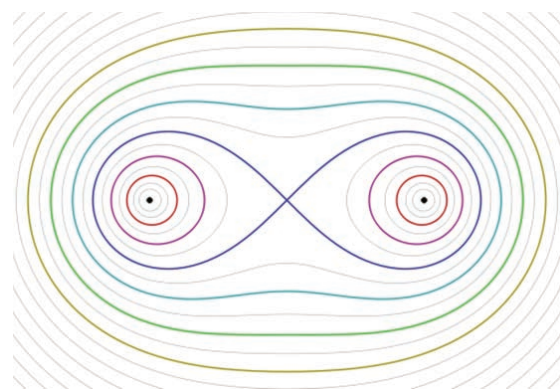
hiperbola – kivonás
ellipszis – összeadás
lemniszkáta és tojásformák – szorzás
excentrikus körök – osztás

Egymásnak ellentmondó állításai egyfelől önkényes szellemi kalandként mutatják e geometriai játékot, másfelől megkockáztatja – vélhetően Moravánszkyt idézve –, hogy Steiner a goethei metamorfózis-szemléletet univerzális érvényűvé tágitja. Ez utóbbi felé van a kijárat.

Kemper az első Goetheanum szerkesztésénél említi a Cassini-görbéket.³ A Cassini-görbék olyan ívek, melyek pontjai két rögzített fókuszról állandó távolságra vannak.

A tényezőkhöz változtatásával előállítható az ellipszis, a két, egymással szimmetrikus tojásforma, és a lemniszkáta. Cassini ellentmondott Keplernek, aki a bolygópályákat ellipszisként írta le, helyette a később róla elnevezett görbéket tartotta megfelelőnek. A Bernoulli által felfe-

² Giovanni Domenico Cassini csillagász, matematikus (1625-1712)

dezt lemniszkáta is a Cassini-ívek egyik speciális változatának bizonyult. A Cassini-görbe tehát egy összekötő elv, melyet a bizonyos aspektusból műveleti görbéként is megnevezhető alakzatokat az elv négy alapeseteként mutatja.

E geometria tehát a kozmoszban megtalálható égi matematika része.

„Rudolf Steiner gyakran felhasználta a Cassini-görbéket, ahogy a román kori művészet a kört, a gótika a köríveket, a barokk az ellipsziseket és a spirálokat. A román művészetben a kör, a mindenhol azonos görbület volt a meghatározó, a gótikában a körívek a szerkesztésekben, a fénytörésekben. A barokkban megjelenik az ellipszis és a spirál, már nem annyira a folyamatosan a közepéig ugyanolyan görbület, hanem átmeneteket, mozgásokat alkalmaznak. A Cassini-görbék felhasználása egy új szemléletalkító elemként jelenik meg az organikus stílusban.”³

Carl Kemper 1939-40-es, a Steiner által továbbfejlesztett goethei metamorfózis-tanról tartott előadásai sietnek segítségünkre, mely által a szerves lét meg-ragadhatóvá válik. A Goetheanum építése az első, ahol ez a folyamat megvalósult.

Goethe nem tesz különbséget objektív és szubjektív jelenségek közt, ezeket egységesen tekintve az ősjelenséget keresi. Elsőként az ősnövényig jut el.

Sok minden múlik azon, hogy hogyan tesszük fel a kérdéseket. Mert egy metamorfózisnak, amely egy növényen

³ Kemper: *Der Bau*, 34. o. (A lábjegyzetekben megadott hivatkozások oldalszámai nem pontosak, mert a magyar kiadás tördelése még nem készült el jelen kézirat leadásakor.)

tapasztalható, semmi elevensége nem lesz, lényegét nem ragadjuk meg, ha a szemlélő az átváltozás folyamatát absztrakt gondolkodásba és megjegyzésekbe szorítja bele. Ha maga az ember is nem alakul át egyúttal, úgy nem történik semmi új, semmi maradandó. (...) ⁴

„Ami közvetlenül megmutatkozik érzékeinknek: a (növényi) szervek nagysága, formája, elhelyezkedése stb., az minden pillanatban kétségkívül valami meghatározott az organizmusban is. De ez önmagában érthetetlen számunkra; csak úgy érthetjük meg, ha követjük az átmeneteket és átalakulásokat alakról alakra, és megállapítjuk, hogy mi marad azonos mindezekben a formálódásokban, vagyis ha az organizmust létesülésében tekintjük.” (Goethe: *Természettudományos írások*, I. 8., 11–20. megj.)

Létesülésében csak úgy tekinthetjük a növényvilágot, ha egy teljes év ritmikus ciklusán át követjük. Ekkor ráébredhetünk arra, hogy az anyagi forma mindig külsőleges marad, és csak a formaerők alakulnak át. Ez szükségessé teszi, hogy a folyamatokat ténylegesen nyomon kövessük. Hiszen a metamorfózis nem pusztán átmenet egyik formából a másikba, hanem már maga az átváltozás képessége. A szervetlen lét területén a mozgás csak kívülről jöhet, a szerves lét területén belülről jön. És az egész átalakulásnak a mozgás mélyleges problémája szolgál alapul. ⁵

„A szellemi világban minden szakadatlanul zajló tevékenységben van, szüntelen teremtésben... Mert az ősképek teremtő lények.” (A világ és az ember szellemi megismerésének alapelemei) (...)

Ahogy a platóni testek körén belül az egyiket a másikba átvezethetjük belső aktivitás, geometriai szemlélet révén, ezen a módon már nem leszünk képek ezt megtenni a szerves formákkal. Mert itt metamorfózis van. Hogy az egyik formát a másikba átvezethessük, eleve nem kell elgondolnunka képződményeket, vagyis hogy növekedési erőt hordoznak magukban. Így bensőleg egyik

leszünk ezzel az erővel, és olyan módon követjük a metamorfózist, hogy annak gondolata egészen élővé válik bennünk. ⁶

Steiner kibővítette Goethe növényekre vonatkozó metamorfózis-kutatását a Nap- és Holderők, valamint a Föld szerepére vonatkozóan a növények formaképződésében, és ezt kiterjesztette az egész Föld életére.

„Földünk növénytakarója az az érzékszerv, amelyen keresztül szemlélődik a Földszellem és a Napszellem.” (1910. dec. 8.) ⁷

„Ami a Földszellem és Napszellem hatására kialakul és ami önmagában megformálódik ebből a váltakozásból, az az ősnövényben fejeződik ki és jelenik meg, átalakulva minden egyes növényben: a földiségből a szár mint rúd, a kozmoszból a virág mint gömb, a levél pedig magában szövődve a két polaritás közötti kiegyenlítésben, harmonizálásban, ritmikában mint lemniszkatá.” ⁸

Ezt követően Steiner megkísérelte az állatvilág természeti birodalmán belül és az emberben is az ősjelenséget megragadni. Itt azonban már a növényvilágnál megismert módon nem juthatunk felismerésekhez, az eszmének is metamorfózison kell áthaladnia, mint ahogyan a növényvilág jelenségei sem foghatók fel az ásványvilág eszméi által. Goethének ez az átmenet már/még nem sikerült, csak részfelismerésekig jutott.

A petesejt osztódásánál új erők jelennek meg. A begyűrődés (Einstülpung) során a létrejövő belsőnek saját törvényszerűségei jelennek meg, az állat belső szerveket képez és mozgásra képes. Ez már az asztralizáció kifejeződése. Az állatnak belső élete van: „jelkes állat”.

Ha az ember felé akarunk továbbhaladni, a metamorfózis egy újabb, még mélyebb törvényéig kell eljutni: ami az állatnál a begyűrődésben fejeződött ki, az embernél itt egy újabb jelenség ra-

gadható meg, a teljes átváltozás, átfordulás (*Umstülpung*).

Ez az ember alakján és az első Goetheanum formáján is megragadható.

„A kifordulás egész jelentését megérthetjük, ha elképzeljük, hogy az, ami a csöves csontban kifelé fordul, a koponyacsontnál befelé fordul, vagyis hogy a koponyacsont egy olyan világ felé fordul, ami a koponya belsejében van. Itt van egy világ. Erre orientálódik a koponyacsont, amiként a csöves csont kifelé irányul, a külső világ felé. – A koponya megragad egy világot befelé, a végtag-ember megragad egy világot kifelé, és a kettő között egyfajta kiegyensúlyozó rendszerként működik az, ami a ritmust szolgálja.” (1921. jan. 1.)

A kifordulás nagyszabású koncepciója az ember hármasság tagolódását is magában hordozza, alátámasztja azt és az úgyszintén megtámogatja. Az ember helye a kozmoszban itt egyetlen eseménybe összpontosul. Ez egy lemniszkatá erőinek képe. (...) ⁹

(...) a szerves világ formái (...) a növénynél az étertest, az állatnál az asztralizált test, az embernél az énje határozza meg. Ennek megfelelően ezek megértése az imagináció, inspiráció és intuíció segítségével történik. Ebből következik, hogy egy összehasonlító alaktan nem lehet módszere annak, hogy a szerves formák lényegét felfogjuk. ¹⁰

A lemniszkatá az ember ajándéka önmagának. A születés és halál közötti életvonal az átalakulási ponton keresztül átmegy a halál és újraszületés közötti életvonalba, és ez újult erővel lép be ismét a földi szférába. Az inkarnáció és exkarnáció kardinális pontjai érvényesítik a lemniszkatát a térben. Egy Cassinidom beleíródik a térbe. Szellemi formája az életvonal ívétől függ, attól, ahogy mozog a szabadság felé vezető úton. A múlt ős-mozgása találkozik a jövőből közelítő mozgással. A jelen mindkettő iránt felelősséget ró ránk. ¹¹

„Csak annak, ami az emberben a tisztán emberi formát létrehozza, ami nála abból

4 *Der Bau*, 160-163. o.

5 *Der Bau*, 160-163. o.

6 *Der Bau*, 160-163. o.

7 Amennyiben szerzőt nem említünk, csak dátumot, az idézet Rudolf Steiner műveiből való.

8 *Der Bau*, 165-169. o.

9 *Der Bau*, 174-175. o.

10 *Der Bau*, 176. o.

11 *Der Bau*, 176-183. o.

ered, hogy felegyenesedve járó lény, hogy megvan benne az ösztönzés a beszédre és a gondolkodásra, vagyis ami őt tulajdonképpen emberré teszi, ami az állat fölé emeli, csak ennek szabad a szilárdba, a szilárdan megformáltba, a formába belemennie. Ha bármi belemegy az emberi formába az állatiból vagy a növényiből, úgy az ember beteg lesz.”

Ez azonban teljesen érvényes az épület minden matematikai és építészeti vonatkozására is. Mert az épületnek emberré kell válnia. Abban vállalunk kötelezettséget, hogy őt, az épületet nem bántjuk meg gondolkodásunkkal, érzésünkkel és cselekedetünkkel.

Az antropozófia, minden kihatásával együtt, a világ ősforrásánál megtalálja az érzékfeletti embert, mint azt a lényt, aki által fennáll a világ.¹²

Az állattól nem vezet egyenes vonalú fejlődés az emberig. Az állatban a specializálódást, a fajtabeliséget ragadhatjuk meg. Az emberben ez eltűnik, és az általános, a harmónia jelenik meg, az individuumban. „A fajtabeliség, amely az állatnál a formák felett áll, itt testet öltve lép elénk.”¹³ Az ember kiemelkedik a földi világból, formáját egy érzékfeletti erőrendszer hozza létre. Az emberi forma ezért maga is érzékfeletti. Ehhez pedig egy ugrásra van szükség. Ez az *Umstülpung*, az átfordulás. Ennek megragadásához azonban az átfordulásnak bennünk is végbe kell mennie.

„Az ember azonban hármasan tagolt. A három formáló princípium legfőképpen az emberi organizmusban működik:

- a gömb a befelé való hatással (kezdésben)
- a sugár a kifelé való hatással
- a lemniskáta közöttük

Közvetlenül ez vezet el bennünket a hármastagolódás tárgyalásához az emberlényben és a Goetheanum épületében.

A szép nem az isteni valamilyen érzéki-valóságos köntösben; nem, a szép az érzéki-valóságos egy isteni köntösben. A művész nem azáltal hozza a földre az is-

tenit, hogy ezt a világba beleszővi, hanem azáltal, hogy a világot az istenség szférájába felemeli. A szépség látszat, mert egy olyan valóságot varázsol az érzékeink elé, amely mint ilyen ideális világnak mutatkozik. –

Valóságos látszat azonban az, ha a természetiség, az individuális valami örök, maradandó köntösben jelenik meg, az eszme jellegével felruházva; mert ez a valóságban éppenhogy nem jellemzi azokat.

Ebben az értelemben a művész a világ-szellem folytatójaként jelenik meg előttünk; a művész folytatja a teremtést, ahol a világ-szellem már nem műveli. A világ-szellemmel való testvéries kapcsolatban látjuk a művészt, és a művészetet mint a természetfolyamat szabad folytatását. Ezzel a művész a hétköznapi valóságos élet fölé emelkedik és felemel bennünket is, akik elmélyedünk művében vele együtt.” (1888. nov. 9.) (...)

Ha a matematikával behatolunk az alaprajzból adódó problémákba, úgy az ezoterika előiskolájában érezhetjük magunkat.

„Csak matematikailag fejezhetjük ki azt, ami térben és időben létezik. Mihelyt fel-emelkedünk a magasabb világokba, ahol ebben az értelemben nemcsak kiterjedésről van szó, lemondunk a matematikáról is ebben a közvetlen alakjában. De nem szabad lemondanunk a szemléletnek arról a válfajáról, ami a matematikának alapul szolgál.” (1904. jún. 21.)

Az alaprajz tisztán matematikai és tisztán geometriai vetülete felemelkedik a szerves létbe az oszlopok felhajtóereje és az egész oszlopképzés révén. A statikai értelemben vett hordozás és terhelés élő szétágazássá és kisarjadássá válik. Az alaprajzra való visszapillantásban ez kihat arra, hogy észrevevessük: a megszerkesztés alapjai már hajlamosak benne az élőszerűségekre. Az alaprajz ismét új módon kezd beszélni hozzánk. (...)¹⁴

Ha a kozmikus erők, amelyek az épületben a Szaturnusz-oszloptól a Mars-oszlop felé fejlődnek, megmutatkoznak nekünk, akkor olyan erőhatásokra talál-

nak, melyeknek okai a Vénusz-oszlopban rejlenek. A folyamatosság megtörik a két erőirány konfliktusában. Egy egyszeri, átfogó átfordulás következik be. Ebben egyaránt részt vesz a fejlődés kezdete és vége. Csakis eme átfordulás után lép tovább az összfejlődés. Az evolúció egy kis időre visszatartja a lélegzetét. Ez az arasznyi idő a legfontosabb átalakulások szülőanyja az élő létezés egész területén. Az épületben ezt a plasztikus elembe látjuk megvalósulni. Csak e valódi metamorfózist követően tud a fejlődés továbbhaladni. Ez a törvénye a szerves létnek. Ennek ősi jelképe a Merkúr-bot. Formája kiegészíti az épület világvonalát egy organikus lemniskátába, amely önmaga fölé emelkedik evolúciós menetében. Átváltozáspontját a Krisztus-impulzus határozza meg. Erre találunk rá más formában, a „szoborcsoportban”, miután végigkövettük az evolúció folyamatát az oszlopokban nyugatról keletre, az akarat irányában.

Amiként e szellemi tényből megérthető az emberforma, elsajátítunk ebből egy érzéket is mind a történelmi összefüggések, mind a művészi alkotás szellemi realitásai számára.

„Amit szépségként éreztünk itt, Egykor mint igazság jön velünk szembe.” Schiller

„A görög művészet végtelen nagysága az, hogy az egész megelőző kor összefoglalódik benne és formát kap. Most fordított a feladatunk: mégpedig az, hogy az Embert, aki végtelenül elmélyült a Golgotai Misztérium által, a maga kozmikus jelentőségében bensőleg megértettünk, ismét visszaadjuk az univerzumnak.” (1915 június 31.)

A környezet megragadja eredetének gyökerét. Az ember felfogja az embert, a tudattal átvilágított fizikai testet.

„ÉS AZ ÉPÜLET EMBER LESZ.”¹⁵

A fal megformálása, a részformák születése

Szemelvényeink csak illusztrációk, felvételek, melyek ahhoz segítenek, hogy megértsük: a formák születése nem a fejben történik, és nem csak a mi akara-

12 *Der Bau*, 176-183. o.

13 Kemper, *Der Bau*

14 *Der Bau*, 176-183. o.

15 *Der Bau*, 183. o.

tunk és tudásunk eredménye. Általunk erők lesznek tevékenyek, melyek munkájának végeredményére rátekinthetünk magunk is megleszünk: új minőség született.

„Ha ez a fal magától változtatná magát, úgyhogy növekedhetne és csökkenhetne erejében, kiterjeszkedhetne és összehúzódhatna, csak akkor lenne lehetőség arra, hogy maga a fal mint felület saját magából formákat szüljön. Ezt csak az éteri fal teszi. De az éteri fal láthatatlan maradna, – anyaggal kell láthatóvá tennem, a látható falat tehát úgy kell kialakítanom, hogy elhiggyem a falnak: ő maga képes létrehozni magából ilyen formákat. Ennél fogva itt két dolog van jelen: egy fal fából vagy egyéből, és a fal valamilyen megformáltsága, a forma. Az első alá van vetve a földi világ törvényeinek, a második az éteri világ törvényeinek. Ez ugyanaz, amivel az ember fizikai testénél találkozunk: láthatóság az ásványi erők által – forma az éteriség által.

A folyamat azonban nem olyan, mint ha kívülről valamilyen forma idelebegne és itt benyomódna, hanem olyan, hogy belsőleg éterestem formáló erővel alakíthatom a dolgokat, egészen lelkiileg és azután a háromdimenziós térben a körülményeknek megfelelően.

Úgy kellett az építészeti formát átvezetnünk az organikusba, hogy semmiben se vétkezzünk a mechanikai, geometriai, szimmetriatörvényekkel szemben.” (1921. jún. 29.)¹⁶

A vakon modellezés

Hogy megérthetővé váljon, miért nem elegendő az antropozófiai irányultságú művészettel – építészettel fejben foglalkozni, a Goetheanum építésén dolgozó szobrászok tanulási módszerét idézzük.

„Egy sajátos módon is eljuthat az ember az új művészeti forma titkához, annak minden jellegzetességét beleértve.

Néhány évvel ezelőtt valaki azzal a feladattal találta magát szembe, hogy egy tizenhét éves vak lányt tanítson szobrászatra. Mindjárt az első óra után kiderült,

hogy úgyszólván egy másik nyelvet kell használnia ahhoz, hogy megértse magát egy vak emberrel. Például a plasztikus forma magyarázásánál nem élhetett semmi olyan képzetrel, amely a szemre, a látásra támaszkodik.

Ezért a szobrásznak meg kellett tanulnia, hogy ő maga is csak vakon modellezzon. Ezt a következő módon tette. Egy hétpere-mű favázon, amit az oszlopfők gyakorlásához motívumtartóként használt, pontosan megmintázta a formát az eredeti modell lenyomata alapján a váz egyik peremén. Azután az egészet letakarta egy kis függönnyel, és a kezeit a függöny alá dugva, a már megmintázott formát az ujjjaival kitapogatva a sötétben egy másik peremen kezdett mintázni.

Ez a vakon formálás erős koncentrációt igényel, és ha például a formálás közben valamire még ránéz az ember, az nem csupán a figyelem eltérése lesz, hanem erőt is elvesz, amelyek a szobrászi tevékenységhez szükségesek. Ennél a vakon dolgozásnál először az az érzésünk, hogy teljesen sötétben vagyunk és nem tudunk eligazodni. Csak kis idő múlva lesz valami a takaró alatt „világosabb” és kezdünk fokozatosan tájékozódni tudni.

Azután megkérdezzük: minek köszönhető, hogy a szem használata nélkül is képes vagyok tájékozódni; ez kizárólag a tapintás műve? A legkevésbé sem. Miután ezt a vakon modellezést néhányszor elvégeztük, lassanként rájövünk arra, hogy létezik olyasmi is, mint mozgásérzék, egyensúlyérzék és életérzék, amelyek vezetnek bennünket a sötétben.”¹⁷

A formával való dolgozásnál az érzékfeletti világ erői megjelennek az anyagban. Az építészeti formálásnál ezért lehetetlen a modellezés kikerülése, vagy számítógépes helyettesítése. Erre utal a maga nyakatekert intellektuális kifejezőmódjával Moravánszky, aki sejti, hogy valami nem stimmel az ún. generatív – azaz számítógép által (de)generált építészeti formaképzés területén.

A formák egymásba való metamorfózisának áttekintése által az építészeti formák ősképeihez jutunk: az építészet

előtti barlangterek kivonás-művelete, az ember behatolása, beleinkarnálódása a Föld anyagi zónájába, az Ahrimán uralta világba. A szabad térben épített faépület, mely a térből kivont üreget alkot, a barlang ellenpárja, ahol a szellemiség iránt minden irányba nyitott építmény jön létre, a luciferi jelleget hordozva. Innen indulva mélyedhetünk el az első Goetheanum fizikai síkról való eltűnésének misztériumán, és a második Goetheanum barlangszerű terén, mely az első épület emlékét hordozó betonalakzat. A kettő bennünk képez egy eleven egészt.

Lucifer és Ahrimán

Azokat az erőt, amelyekkel eloldódnak a Földtől, felemelkedünk a földi történelem fölé, és amelyek, ha egyoldalúan működnek, jogosulatlanul elszakítanak bennünket a földi kötöttségektől, a szellemtudomány luciferi hatalmának nevezi. Azokat pedig, amelyek a Földhöz bilincselnek bennünket, nyomasztóan ránk nehezdednek, az életben megterhelnek, és ha egyoldalúan hatnak ránk, a szellem szárnyalását megakadályozzák számunkra, a szellemtudomány ahrimáni hatalmának nevezi. Az embernek az a feladata, hogy e kétféle erőt harmonizálja, kiegyensúlyozza, és ebben a kiegyensúlyozásban az igazi ember mi voltot, az ént megőrizze magában és kifejezésre juttassa. Így olyan erők, amelyek lelki szinten élünk meg, a külső erőkből lelki jelképpé válhatnak. „Egy felfelé törekvő, megtámasztó luciferi elem” és „egy megterhelő, lefelé nyomó ahrimáni elem”.

„Ily módon megelevenedik előttünk az élettelen természet Luciferrel és Ahrimánnal, és magasabb urukkal, aki éppen a kiegyensúlyozást viszi véghez Lucifer és Ahrimán között.”¹⁸

Az átfordulás elmulasztása

Érdekes további összefüggést sejtet, hogy a Cassini-görbékhez más úton is eljuthatunk: egy tórusz síkmetszeteivel: különböző helyeken felvéve a négy

16 Der Bau, 36. o.

17 Der Bau, 53–54. o.

18 Der Bau, benne idézve Steiner

alapeset adódik: kör, kettős tojásalakzat, ellipszis és lemniszkáta. Vajon mi köze lehet e kozmikus formáknak a fúziós reaktorokban létrehozott tórusztekercsekhez, melyekben a magfúziót akarják kieroőszakolni?

Az *Umstülpung*-ot, az átfordulást a geometria nyelvén Steiner egy gömb átfordulásával illusztrálja:

„Gondoljuk el, van egy ruganyos golyónk, és felül belefúrtunk egy helyen, így a golyót magába nyomtuk, hogy az, ami előbb felfelé magasodott, most lefelé belepréselődött; ezzel egyfajta tálcskát vagy tányért kapunk a golyóból. Most pedig gondoljunk arra, hogy a golyót nemcsak az alsó faláig fordítjuk ki, hanem ezen még át is hatolunk, és a másik oldalon a golyó anyaga egy másik konzisztenciában jön ki, úgyhogy miután a golyót átlukasztottuk, ezt most kívülről fényszegélyezi, a fény azonban magából a kifordított részből keletkezett.” (1921. szept. 2.)¹⁹

A gömbből itt egy tórusz keletkezik, és az új dimenzióba való átlépést egy belülről keletkező fény kíséri.

A magfúziós kísérlet e folyamat kari-katúrájának tűnik: a Nap belsejében lezajló, tisztán materiálisan felfogott folyamatot próbálják előidézni, erőszakkal. Ehhez egy olyan formát alkalmaznak, ami a belső átalakulásunk képét mutat-

ja a szakrális geometria nyelvén. Erre az átfordulásra, az „Umstülpung”-ra azonban képtelenek vagyunk. Ha képesek lennénk, felhagynánk a fúziós kísérletekkel. Mivel azonban nem hagyunk fel velük, észrevétlenül idegen inspirációk eszközévé válunk, amely olyan erőket szabadíthat világunkra, amelyekről sejtésünk sincsen.

Ez a szürreális közdelem zajlik a genfi CERN részecskegyorsítóban. Felfoghatatlan mennyiségű pénzért építették meg azt a 8 km átmérőjű, föld alatti eszközt, melynek célja egy tudományos hipotézis igazolása: létezik-e a kozmosz legkisebb építőeleme, az ún. Higgs-bozon. Ehhez szét kell bombáznunk az anyagot, a maghasítás erőszaktételével analóg módon. Hogy a felgyorsított részecskék becsapódási eseményeit ki tudják értékelni, ahhoz a világ egyik leghatalmasabb számítógép-apparátusát használják mindössze arra, hogy a felmérhetetlen mennyiségű adatot kezelhető méretűre szűkítse. Milyen apparátusokat építünk föl ezen örületért, és milyen „mellékhatásai” születhetnek egy ilyen rendszernek? Ez az elméleti fizika absztrakt, halott világának képe, ahol a felszín alatt (ezt értsük fizikailag is, a CERN-nél) démoni erők tombolnak.

Egy ott dolgozó magyar fizikus egy őszinte pillanatában elismerte, hogy ha nem találják meg az ősz-bozont, akkor összeomlik a mai fizika. A küszöb átlé-

pését az atomfizika területén Einstein óta nem tették meg.

A *szabadság filozófiája* c. mű jelentősége abban áll, hogy a nyugati filozófiai műveltség eredményeiből indít, és innen jut el az érzékfeletti valóság megismeréséhez, a jelenkori európai tudatállapotnak megfelelően. Megadja a küszöb átlépésének lehetőségét, és ez a gondolkodás megfigyelésén keresztül vezet.

A jövő építészete felé

Az írás végén mégis azt kell mondjam, hálás vagyok Kőszeghy Attilának és Moravánszky Ákosnak, mert megkezdték a forró kása kerülgetését, és állításaik hibáiból – mint ahogyan a betegségből ismerhetjük föl az egészséget – esélyünk van az igazság megragadására. Nélkülük ez az írás sem született volna meg.

„Alétrejött alkotást mi csak leutánozhatjuk a formákban; de a teremtésaktus megismétlésére nem vagyunk képesek.” – mondta Kemper a Goetheanumról.

Ugyanezt mondhatjuk el magunkról Makovecz Imre művei kapcsán, aki megmutatta számunkra a jövő építészetének irányát azzal a csapással, melyet ő vágott.

Mi még nem értjük, csak utánozzuk a Mestert, de aki zörget, annak ajtót nyitnak.

Ez a feladatunk.

19 *Der Bau*, 176. o.

Buella Mónika MÉG MINDIG „150 ÉVE SZÜLETETT RUDOLF STEINER”

„... A Kós Károly Egyesülés 1989-ben alakult meg, hét önálló gazdasági társaság alapította, kezdeményezésemre, Kaposvárott. Soha nem felejttem el, hogy a meghívottakból csak úgy áradt a kezdeményezés: újságot, építész-vándoriskolát, vállalkozói klubot kívántak szervezni, amely erő jóval meghaladta az én szerény felvetéseimet. Remény, bizakodás, erő és energia elevenen

buzgott bennünk, s azóta (1990) az Országépítő megjelenik, a vándoriskola működik, az Egyesülés alapítványt hozott létre, könyveket adott ki – bárha ma is oly eleven és tiszta volna, mint kezdetben mutatkozott. Az Egyesülés deklarált célja a szabad szellemi élet intézményes formájának megteremtése volt és maradt. Ennek forrását az antropozófia által orientált szellemtudományban jelölte meg. Saját történetéhez tartozik, hogy elszámoljon önmagával, mit tett és tesz ennek érdekében, és mit mulasztott el...”

Kampis Miklós: *Kós Károly Egyesülés* (Szabad Gondolat, 1998. április, 1/1)

Kezdjük az alapoknál... .

Rudolf Steiner 1861-ben született Kraljevecben, az akkori Ausztria-Magyarország (ma Horvátország) területén és 1925-ben halt meg Dornachban (Svájc). Ő teremtette meg az antropozófia irányultságú szellemtudományt.

Hol találkozhatunk ma Magyarországon közvetve az antropozófiával? A pedagógia területén a közismert Waldorf iskolákban, a művészet területén a festészetben, euritmiaiban, az organikus építészetben. A gyógypedagógiában a fogytékos gyermek gondozására létreho-